

Stange: Die christliche Ethik in ihrem Verhältniss zur modernen Ethik. Paulsen, Wundt, Hartmann. Preisgekrönt von der theologischen Fakultät in Göttingen. Göttingen, 1883. VI+99 lap. Nagy 4r. Ára 3 mark.

E kitüntetett pályamű éles kritikája Paulsen, Wundt és Hartmann modern etikai rendszereinek, melyek gyökeres hibáit azok vallástalan álláspontjában látja, holott az igaz erkölcsi életnek egyedüli biztos alapja csak a vallás lehet. Nem a részletkérdések érdeklik, sőt inkább az említett három modern etikusnak főbb alapelveit veszi vizsgálódás alá; nevezetesen azt a módot, a melylyel e bölcselek az etikai fogalmakhoz, eszményekhez s azok lényegéhez jutnak; aztán az erkölcsiség célját s azt a képességet keresi, a melynél fogva az eszmények gyakorlati indokol s az erkölcsi élet különböző köreinek átalakítására szolgálhatnak s végeredményében arra a következtetésre jut, hogy az etika vallástalan megállapítása általában véve szilárd morális világnézetre és élő meggyőződésre nem vezethet.

Paulsen „utilitarismusa“ szerint az erkölcsi eszmény a társas közösség jóléte, vagyis „az emberi tökéletesség értelmében vett objectiv életalakulás“, a mi más szóval annyit jelent, hogy az elérendő legfőbb jó a természetes emberi élettevékenységek és képességek normális kifejtésében és fokozatos fejlesztésében áll. Subjectiv eudámonizmussal van tehát itt dolgunk, a melyben „az individualis existentia élvezete“ képezi az erkölcsiség utolsó célját. Az erkölcsi cselekvésnek célja az ember, mint subjectiv lény, míg az emberiség objectiv történeti fejlődésének a tényével Paulsen épen nem számol.

Az utilitarismus magasabb fokozata a *Wundt* lipcei tanár által etikai főművében képviselt, ú. n. „erkölcsi evolutionismus“, mely a lét alapját, értékét és célját a szellem-erkölcsi élet fejlődésében látja s így minden erkölcsi cselekvés zsinórmértékét is ebben szemléli. Az erkölcsiség legközelebbi célja tehát a cultura, vagyis a culturalis javak, mint „objectiv szellemi értékek“ eszközlése és fokozása, míg annak végcélja az emberi szellemi erőknél a végtelenségig való fejlesztése. Ez a legmagasabb eszmény azonban — szerző szerint — vallás nélkül föl nem fogható és gyakorlatilag sem realizálható. Hiányzik tehát az objectiv mérték a *Wundt* által hangsúlyozott „objectiv érté-

kek“ meghatározására. Felelte a nonnativ elvek jelentőségét az etikában.

Paulsen utilitaristikus és Wundt evolutionistikus álláspontján túlment *Hartmann* ú. n. „transcendens-negatív monismusa“ az ethika terén. Az a negatív eszmény azonban, a melyet Hartman pessimistikus metaphysikája alapján nyer, s a mely szerint az észszerű akarat utolsó célja: az akarat észszerűtlenségéből eredő létnek tagadásában áll, megint csak képtelen a pozitív erkölcsi cselekvés indokolására. E végcélznak szolgálatában álló közlebbi célok, ú. m. a tudat fokozása s az észszerűtlen akaratéletnek észszerűvé való fejlesztése Hartmann etikájának egyoldalúan individualistikus és intellectualistikus jellegére vezetnek. A lényegazonosságnak pantheistikus gondolata sem szolgálhat erkölcsi főelvül, mert e pantheismus Hartmannál végelemzésében különben is naturalismussal és fatalismussal végződött.

E három ethikai rendszerrel állítja szembe *Stange* a keresztény theismus transcendens pozitív elvét, mely szerinte egyedül képes az ethika kielégítő megállapítására és szabályozására. Az isteni végcél az Isten tökéletes személyiségében gyökerezik, mely cél abból áll, hogy az ember személyiségében eredetileg foglalt képesség az isteni képmás szerinti tökéletes személyiséggé fejlődjék ki. „Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei atyátok tökéletes!“ — az a keresztény ethika főprincipiuma. A keresztény ethika eszménye tehát az etikailag fejlődő személyeknek teljes közössége, vagyis „istenországa“ mint a pozitív erkölcsi cselekvés valódi célja, s az „istenfiúság“, mint e cél megvalósulásának indoka.

Érvelései azonban nem mindenütt ütik meg a kívánt mértéket.

* * *

Gutberlet: Die Willensfreiheit und ihre Gegner. Fulda, 1893. VI+272. l. Nagy 8r. Ára 3.50 mark.

Szerző az akarat szabadságának objectiv tényét az ethika sarkpontjának s oly evidens és megdönthetetlen érvényű igazságnak tartja, hogy a kevésbbé műveltek is kénytelenek azt azonnal belátni. Eminens gyakorlati jelentősége az akarat szabadsága kérdésének abban áll, hogy az emberi cselekvés erkölcsi felelőssége s így az emberiség egész erkölcsi élete e kérdés nélkül